

# ÚJ TANTERVEINKRŐL

GLEDURA LAJOSNÉ  
DR. NAGY J. JÓZSEF  
Jászberény

## Integrált anyanyelvi órák az első osztályban

Az alsó tagozat anyanyelvi nevelésének új tantervében központi helyre került a *személyiségformálás és az anyanyelvi nevelés egységesítése* (integrálása). Elsősorban a nyelvi és irodalmi nevelés tartalmaival és a tantárgyi munkák hatásaival, eredményeivel gazdagíthatjuk a tanulóink személyiségét. A nyelvi nevelésen belül az anyanyelvi tudás továbbfejlesztésére, a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat sokoldalú tudatosítására, művelésére kell törekednünk. Az irodalmi nevelésben a művészeti hatások interiorizálását, az olvasás iránti érdeklődés fokozódását kell elősegítenünk. Ezeket a feladatokat nem lehet a régi tantárgyi keretekben való gondolkodásmóddal elvégezni. Az anyanyelvi nevelés integráltsága abból a szükségszerűségből fakad, hogy a nyelvi és az irodalmi nevelés részfeladatai elsősorban nem önmagukban fontosak, önmagukért valók, s eredményeik sem külön-külön összegződnek. A nyelvi és irodalmi nevelés valamennyi összetevője egy egységes rendszer szerves része – legalábbis a tanuló oldaláról, a tanuló személyisége szemszögéből. Szerepüket ezért csak a rendszerben elfoglalt helyük és rendeltetésük alapján lehet megítélni, s művelésüket is ez a rendszerhez kötöttség szabályozza.

Az anyanyelvi nevelés egységesítésének szükségszerűségét először 1973-ban vetettük fel a folyóirat lapjain. Azóta főiskolánkon ennek jegyében oktattuk az anyanyelvi tantárgypedagógiát, s ezzel párhuzamosan a gyakorlóiskolában is belekezdünk az egységes anyanyelvi nevelés gyakorlati rendszerének kimunkálásába. Munkánkban előtérbe került a tanulók élőbeszédének, szóbeli és írásos nyelvhasználatának sokoldalú formálása, a felfogás, megértés, illetve a közlés, kifejezés arányos művelése. Az olvasás tantárgyi munkájában ezért éreztük fontosabbnak a néma, értelmes olvasás (szöveg alapján történő felfogás) fejlesztését, az önálló ismeret- és élményszerzésre való felkészítést. Ezekhez szorosan kapcsolódott az írás eszközként való felhasználása a különböző feladatok kapcsán, ami egyúttal a helyesírással való mindennapos törődést is magával hozta. A nyelvi és nyelvtani eszközök megismerése, szerepének felfedezése beépült a tanulók szóbeli és írásbeli nyelvhasználatának teljes rendszerébe.

Elgondolásaink sok vonatkozásban egyeznek az új tanterv előírásaival. Úgy gondoljuk, ma már azonban nem az új tanterv elveinek, összefüggéseinek magyarázásával léphetünk igazán előre, hanem azzal, hogy a konkrét megoldások ismertetésével igyekszünk kiben-kiben gondolatokat ébreszteni. Az új tanterv az 1. osztályban lép először életbe. Ezért a továbbiakban 1. osztályos óráink leírásából közölnénk néhány példát. Bizonyára kivethető lesz belőlük, hogy az *élőbeszéd* formálása központi terület ebben az osztályban. A hagyományos olvasástanítási módszert azzal egészítettük ki, hogy kezdetől folyamatosan globális szóképeket is a tanulók elé vittünk, még ha azokat nem is tudta minden tanuló egyelőre elolvasni. A szövegekhez a néma olvasás útján és az értelmezés felől közeledtünk, s ezt sokrétűen társítottuk a tanulók szóbeli megnyilatkozásával, a beszéd gazdagításával, aminek pl. a beszédtechnika tudatosítása is része volt.

Az olvasás és írás tanítását egységes feladatnak tekintettük. Erről ma sokféle vélemény hallható. Az új tanterv az egységes előkészítés után az olvasástanítás kis- és

nagybetű együttes tanításához hozzákapsolja a kisbetű írástanítását. Tapasztalatunk szerint is célszerű ez a párhuzamosság. A nyomtatott vagy írott betű felfogásában, dekódolásában nincs lényegi különbség. A gyorsított ütemű olvasástanítás mellett az írástanítás fáziseltolódása tehát csak az írástanítás speciális nehézségeire vezethető vissza. A globális elemekkel gazdagított olvasástanításban azonban a tanulók zöme előbbre jár, mint az éppen tanulandó betű. Másrészt a tankönyvön kívüli szövegekkel foglalkozás ugyancsak az olvasás felől szövi át az 1. osztályos anyanyelvi órákat, így a lassúbb ütemű írás sem kényszeríti veszteglésre a tanulókat az olvasástanulásban. Az írásban való előbbre jutásban azt is számításba kell venni, hogy egy-egy betű alakítási és kapcsolási ismereteinek fázisonkénti elsajátításánál és gyakorlásánál fontosabb a *folyamatosság*, hiszen a tanulók az alakítási és kapcsolási ismereteket mindannyiszor újra és újra „tanulják” vagy alkalmazzák, ahányszor csak írnak. Ez egy idő után felfokozza a tanulók „tudását”, tanulását az írástevékenységben. Ezért nem tartózkodtunk már 1. osztályban sem az írás eszközi, alkalmazó szerepének működtetésétől, s ezzel együtt a helyesírás alkalmaztatásától sem.

Ezek előzetes felvetése után közöljük néhány órafelépítésünket, amelyekben példázni szeretnénk az anyanyelvi nevelés egységességének gyakorlati vetületét.

*Tantárgy: Olvasás-írás (előkészítő időszak)*

*Anyag: Magánhangzók leválasztása, megfelelő időtartamú és tiszta ejtése; csészevonal vázolója*

1. A korábbi órákon megismert Vityilló c. mese felelevenítése, *reprodukálása*. (Táblai rajz folyamatos kialakítása segítségével a bátoritanul beszélő tanulók bekapcsolása a mese elmondásába.) A szöveget jól reprodukáló tanulók megerősítése dicsérrel (surran, odasompolyog, bokros sűrűségből stb.).
2. A *kérdés, kérdezés* megfigyeltetése. (Ki lakik a vityillóban? Hát te ki vagy?) A helyes kérdő hanglejtés gyakoroltatása a mese közös elmondásával. Kérdőmondatok szavakra, szótagokra bontása kistáblán vonalas jelöléssel. A kérdés jelölése írásjellel. Visszajelzés, javítás, megerősítés.
3. Játékos *bangoztatási gyakorlatok* mozgással kombinálva: Legyünk mackók (méhek, repülők stb.)!
4. A csészevonal *vázolója*:
  - Bemutatás a táblán (a megfigyeltet megbeszélése).
  - A mozgás eltervezése szóban (le, ívelek, egyenesen fel stb.).
  - A csészevonal vázolója kistáblán szabad mérettartással, tudatos irányítással (szóban kísérve).
5. Kiolvasók ritmikus *mondása* (Ki legyen tízpercben a fogó? – Padsoronként néhány tanuló más-más mondókát alkalmaz. Pl.: Ecpec... Egy, kettő, három... Elmentem én a szőlőbe... – óvodai ismeretek alapján).
6. *Tanulás a tankönyvből*:
  - a) *Képolvasás* (olvasókönyv 7. l.) kötetlen beszélgetés formájában.
  - b) *Hangtanítás*: Soroljátok fel a kis képek nevét (apó, Ági, elem stb.)! Vágjuk szótagokra! Lehet-e mindegyiket szótagolni? Hangoztassuk az első hangokat! („Mondjuk ki az első hangot, utána tegyünk lakatot a szánkra!”) Csak az első hangokat hangoztassuk! Mit vettetek észre (időtartam)! Az a, á, e, é, o, ó hangok tiszta és megfelelő időtartamú hangoztatása.
    - Hallgassunk meg egy verset (Weöres S.: Száncsgöngy)! Vettetek-e észre valamit? Mondjuk el közösen, de ügyeljünk a hangoztatásra.
    - Melyik képre gondolok? – ó... stb. Rakjuk be ezeket a hangokat a „csöndzsákba”! Most a vers első versszakának magánhangzóit rakjátok bele!
    - Változatos hangösszevonási gyakorlatok: á-s = ás, s-ó = só... stb. Mit jelenthet? Fejlesztések tovább! (Pl.: l-á = lá... ) Mondjátok vele valamit!
7. *Vázolás írólapon*:
  - a) A csészevonal újbóli bemutatása, vázolásának elmondatása.
  - b) Vázolás színes ceruzával, többszöri átírással (felmutatás, javítás).
  - c) A betűelem tudatosítása: Mit lehetne rajzolni belőle? (Megbeszélés alapján: lakat, kosár stb.) Keressetek a betűtáblán olyan betűket, amelyekben benne van a csészevonal!

8. Szóképek olvastatása tábláról (globális felismerés):

A tévé képernyőjének rajzában: Esti mese (írottan).

Nagybetűkkel: PETI PANNI.

3 kép és alatta a nevük: maci, kosár, lakat.

9. Mit tanultunk ma? *Összefoglalás* bábok segítségével (két gyerek beszélget hazafelé menet; tanuló édesanyjával beszélget otthon).

*Tantárgy: Olvasás-írás (kisbetűk tanításának időszaka)*

*Anyag: A z hang és betű megismertetése; beszédfejlesztés; irodalmi nevelés*

1. Az olvasás gyakorlása: s betűs szavak, szöveg olvasása a tankönyvből és tábláról.  
Globális szóképolvasás tábláról:

esti mese  
Mese, mese, meskete  
Mese, mese más. Mit nevet Tamás?

2. Beszédfejlesztés:

- Ki tudja elmondani a tegnapi esti mesét?
- Lehetett volna-e másképpen is befejezni? (Néhány javaslat meghallgatása).
- Beszédlégzés:

mélylégzés (belégzés-tartás-kilégzés) állva  
mélylégzés, kilégzés s hanggal folyamatosan (sssssss...)  
mélylégzés, kilégzés s hanggal szaggatottan (s, s, s, s...)

3. Játékos, ritmikus *mondóka* megtanulása; közös mondogatása:

Főzzünk, főzzünk kalamászt, míg a gazda hazamász,  
Majd megfőzzünk kalamász, ha a gazda hazamász.

Kinek mi jut a kalamász szóról eszébe?

4. A z hang ejtésének gyakorlása, *összevonása* más hanggal:

- Gyűjtsetek az előbb tanult mondókából z hangot tartalmazó szavakat!
- Alkossatok szavakat a z hanggal. (Aranykapu-játékkal kombinálva.)

5. A z betű olvasásának és írásának megtanítása:

- a) A z betű nyomtatott és írott alakjának bemutatása a táblán, „olvasása” a többféle változat alapján. (Honnan ismered fel?)
  - b) A z betű kikeresése a betűkészletből, nyomtatott és írott oldalának olvasása.
  - c) Alkossatok a z betűvel új szavakat betűkészletekből kirakással! Olvassátok is fel!
- Pl.:

zár	öz
-úz	vá-
-imm	lá-
-ene	né-
-umm	má-

Ellenőrzés, megerősítés.

- d) Keressetek Zek Zoltán Este jó, este jó... c. versének 2. versszakában z betűt! Aki tudja, olvassa fel a szavakat is (globális szóképek, differenciált olvastatás). Ki írta a verset? Van-e mondanivalótok?
- e) A z betű vázolásának bemutatása táblán; az alakítás megbeszélése, menetének elmondatása. A z betű vázolásának gyakorlása a munkafüzetben. Ellenőrzés, javítás, korrigáló vázolás.
- f) Fordítsátok meg a betűkártyákból kirakott szavakat (írott oldalra)! Olvassátok el magatokban majd egyenként hangosan! Ki tudná leírni ezeket? (Kistáblán néhány változat megtekintése, megbeszélése.) Hogyan kell kapcsolni? Diktáljátok! A tábláról másoljátok utánam a munkafüzetbe (öz, néz, zúz, zizi stb.)!

6. Az olvasás gyakorlása a tankönyvben (közös. és egyéni hangos szótagoló olvasás).

7. Differenciált foglalkoztatás:

- 1. csoport: Olvassátok a táblára felírt szavakat némán, azután másoljátok le a füzetetekbe belőle annyit, amennyit tudtok (táblán vegyesen nyomtatott és írott szóképek: íz, az, azaz, ráz, rázom stb.)
- 2. csoport: Keressetek a tankönyv Televízió c. olvasmányában (gyakorlás anyaga) z betűs szavakat néma olvasással! Húzzátok alá a szavakat!
- 3. csoport: Vároljátok egyszer a füzetetekbe a z betűt, utána írjátok belőle 1 sort!  
A csoportok munkájának ellenőrzése, értékelése.

## Tantárgy: Olvasás (nagybetűk tanítása – gyakorlás)

Anyag: A Csak akarni kell c. olvasmány feldolgozása; beszédfejlesztés bábjátékkal; olvasás-írás komplex gyakorlása

### 1. Manipuláció a betűkkel, beszédfejlesztés:

- Olvassuk el hangosan a táblán levő betűket: i, a, M, e, é, H, G, k, J (nyomatott és írott betűk vegyesen)
- Miért rajzoltam a táblára ezt a 3 karikát? (Tanulók véleményének meghallgatása)
- Rendezzék halmazokba a betűket a karikák felhasználásával (kistáblán írásban)! Indokolják meg a csoportosításokat (beszédfejlesztés)!

### 2. Beszédlégzés helyes ejtéssel és versmondással kombinálva:

- vegyes mélylégzés állva (számolásra belégzés – tartás – kilégzés)
- mondóka olvasása (mondása) beszédlégzéssel kombinálva 2 változatban (tábláról, belégzés jelölés szerint):

Zsófi, Zsiga, Zsuzsika	Zsófi, Zsiga, Zsuzsika,
Zendül a vig muzsika.	Zendül a vig muzsika.
Zsiga Zsófit táncoltatja,	Zsiga Zsófit táncoltatja,
Zsuzsikát is megforgatja.	Zsuzsikát is megforgatja.

### 3. Szituációs beszédgyakorlat: a Mi a jó és mi a rossz? c. vers formájára gondolatok saját cselekedeteitkre. Játsszátok el bábukkal a paraván mögött! Legyen a helyszín a nagymama lakása! Ki milyen szerepet vállal (nagymama – unokák)?

A bábjáték-rögtönzések megbeszélése a beszéd szempontjából, értékelés.

### 4. Az olvasmány feldolgozása:

- Képolvasás (tankönyv 93. l.): Nézzétek meg alaposan a tankönyv két képét! Van-e mondanivalótok? Ki mire gondol a két kép alapján? Nézzétek meg a címet, az is segít.
- Ismerjük meg a szöveget is! Olvassátok el az első részt némán! Miről olvastatok? (Több beszámoló meghallgatása.)
- Két nevet írok a táblára: Jutka, Jolán. Miért kereteztem be Jolán nevét pirossal? (Beszélgetés, a gyerekek tulajdonságainak konkretizálása.)  
Írjátok le ti is a szereplők nevét! Azt írjátok előre, amelyiket akarjátok, de meg kell majd indokolnotok. Mire kell vigyáznotok? (Írástechnika, helyesírás.)  
Önellenzés, ellenzés, javittatás – majd indokok meghallgatása.
- Hogyan fejeződött be a történet? Olvassuk el hangosan! Van-e kérdésetek? Mi tehát a történet vége? (Vélemények meghallgatása). Melyik mondat utal ebben a részben a címre („Gyakorolja: harmadszor, negyedszer, végül ötödszörre már jobban sikerül.” – Csak akarni kell!)

### 5. Tankönyvön kívüli szöveg olvastatása:

- A Kirándulás az Ábécé-hegyre c. könyvből az Orvosság c. szöveg kijelölt részletének néma olvastatása.
- Aki megértette, amit olvasott, elmondhatja, hogy miért ezt a részt olvastattam (olvasás, szövegértés és beszéd ösztönzése). Megbeszélés.

### 6. Rajzolás: Rajzold le, ami mostanában neked is sikerült! (Élménykifejezés ábrázolással.) Magyarázd el szüleidnek otthon a rajzodat!

## Tantárgy: Olvasás-írás (nagybetűk tanítása)

Anyag: Az N, Ny betűk olvasásának és írásának megtanítása; a Nőnek a fák c. olvasmány feldolgozása; párbeszédalkotás fejlesztése; irodalmi nevelés

### 1. Alkalmaztató számonkérés:

- Táblán nevek: Boriska, Jóska, Balázs, Rezső, Péter. Olvassátok el magatokban figyelmesen! Írjátok le a budapesti kislány nevét! (Boriska látogatása c. olvasmány alapján.) Válasszátok ki és írjátok le a szófogadó gyerekek nevét! (Bafázs és Rezső c. olvasmány alapján.)

- Mondjátok szabályt a nevekkal kapcsolatban!

### 2. Az N és Ny betű olvasásának, írásának megtanítása:

- Figyeljétek! Felírok a táblára valamit: Nóra (írott betűkkel).  
Ki tudná elolvasni? És így: Nóra (nyomatott betűkkel)?  
Még tovább írok: Ny (nyomatott és írott alakban).

Mit mondanátok?

- A nyomtatott N és Ny betűk tudatosítása, olvasása szavakban.
  - Az írott N és Ny betűk bemutatása, alakításának megbeszélése, írása (ellenőrzés, javítás).
  - Írjuk le a következő neveket (másolással): Nóra, Nándor, Nyírbátor (ellenőrzés, javítás).
  - Miért írjuk nagybetűvel ezeket a szavakat? (Helyesírás előkészítése.)
3. A Nőnek a fák c. *olvasmány értelmezése:*
- Olvassátok el a szöveget! (Néma olvasás.)
  - Spontán megnyilatkozások meghallgatása.
  - Mikor melyik madár beszél? (Szöveg értelmezésének összekapcsolása a képolvasással.) Hogy mondhatják? Ki olvasná fel hangosan? (Felkiáltó mondatok hanglejtése.)
4. Olvasmány *reprodukálása* bábjátékkal. (Változatok: engedelmes madarak; makacs madárkák; nem madarak, hanem csibék vagy kacsák – s így nem fa lesz a magból, hanem... – önálló mesealkotás.)
5. *Alkalmaztató írás:*
- Tanulók magokat kapnak („Mondjuk, hogy ezeken a magokon vesztek össze a madárkák. El-ejtik a magot. Írjátok le, hogy milyen fa nőne belőle!”) – szilvafa, cseresznyefa, almafa, barackfa stb.
  - Írjátok alá az olvasmány címét! („Nőnek a fák”) Tegyetek utána felkiáltójelet! Mit fejez így ki? (Nyelvtani tudatosítás előkészítése.)
6. *Irodalmi nevelés:*
- Figyeljétek meg a szöveget! „ – Ide vele!” Miért van a mondatok előtt ez a jel? Úgy hívjuk, hogy gondolatjel. (Beszélők váltakozása, párbeszéd észrevétele.)
  - Vegyétek elő Zek Zoltán Száll az erdő c. verskötetét! Keressétek meg benne az Erdőben-berdőben c. verset. Nézzétek meg, olvassatok bele! Vesztek-e észre valamit? (Gondolatjel alkalmazása a párbeszéd jelzésére – két madárka között.)
  - Ha kedvetek van hozzá, olvassátok. Ha valamit nem tudtok kiolvasni, szóljatok, segítek. (Kötetlen foglalkozás: olvasgatás, beszélgetés.)
7. Házi feladat: Keressetek hasonló részeket otthon könyveitekben! Hozzátok el a holnapi olvasásórára!



PIRISI JÁNOSNÉ  
Pécs

## Néhány munkalap az 1. osztályos környezetismereti munkafüzetből

*Előző számunkban (1977/3:160–165) a szerző részletesen ismertette az új 1. osztályos környezetismereti munkafüzet tartalmi és formai sajátosságait; az itt bemutatásra kerülő néhány munkafüzet-lap pedig már abból ad ízelítőt: miként valósul meg a gyakorlatban az új tantárgypedagógiai koncepció.*

*Példákat láthatunk arra, hogy a munkafüzet miként kívánja szolgálni az analízisnek-szintézisnek (illetőleg az ezekre épülő és ezeket feltételező összehasonlításnak, a több rendezési elv alapján való csoportosításnak stb.) a gyakoroltatását (1–4. füzet-oldal).*

*Az 5. számú lapon azt a törekvést szemléltethetjük, hogyan igyekezik a munkafüzet kérdésekkel, problémák felvetésével a tanulók figyelmét a legfontosabb mozzanatokra irányítani anélkül, hogy elvont megfogalmazásokat, kész általánosításokat nyújtana.*